

Напомене за беседу о питању развоја наших универзитета, као и о потреби обраћања оним дубинама из којих можемо добити трајније визије

Огроман наш успех у материјалном или економском развоју земље, како код нас тако и широм света, несумњиво да је задужен развојем науке, природних наука свих дисциплина. Питање порекла науке већ је доста обрађено у свету, као и код нас. Најистакнутији филозофи и науници указују на то да је наука успела да се развије само са хришћанског тла због тога што је природа хришћанске вере таква да она једино носи у себи снагу која је могла да уведе човека у оне дубине природе у којима је он прво вером сазнао да све „појединачно“ припада „општем систему ствари у једном логичком поретку рационалности и естетске хармоније“; јер универзум лежи, како то подвлачи филозоф Вајтхед, на „хармонији логике као на гвозденој нужности“, а док „испред тог универзума стоји естетска хармонија као један живи идеал који даје облик општем стању ствари и води га финијим и бољим резултатима“. Ово уверење и ова вера, и по овом филозофу, наша је своје највише симболе у хришћанству, због чега онда и лако закључујемо како је и наука само ствар дара хришћанског ума. Филозоф Мартин Бубер нам такође напомиње да је ова вера, која налази изразе у хришћанским симболима,

нешто сасвим ново, један скок, који нема у себи ничег што јој предходи; јер се прима као дар, долази „споља“, ствар је усвајања објективне истине субјективним њеним признањем да је истина; како то подвлачи и овај филозоф, уз запажање и истицање да би се опет најмање могло рећи да нам ова вера долази са античког грчког тла. Тако хришћанске цркве и манастири постају и први научни институти, лабораторије, што лагано узраста у универзитете, у велике и огромне комплексе радних установа. Због тога онда када данас дискутујемо о универзитетима, о развоју универзитета, о њиховој улози у развоју светског друштва, свих заједница светског друштва, морамо да имамо ово на уму — ову чињеницу, колико је хришћанско васпитање, хришћанска организација ума, хришћански начин мишљења, и интелектуалне навике стечене кроз развој уз хришћанске симболе, у суштини та стварна основа одакле смо и добили дар науке. Јер смо тек кроз хришћанску веру успели да доведемо до јединства хармонију логике нашег ума са хармонијом логике на којој почива овај универзум као на „гвозденој нужности“, као и нашу потребу за лепотом са естетском хармонијом света. Тек када је

наш ум кроз хришћанску веру добио те могућности да продре у те дубине одпочиње и рад на науци. Данас толико дискутујемо о проблему рада универзитета, о њиховом организовању, о студентима, њиховом васпитању, али заборављамо да се и за тренутак запитамо о оном облику кроз који је то све потекло. Због тога често одлазимо и у отуђења од самог предмета дискусије, и трошимо много времена на спореднијим питањима од оних на којима се стварно и треба да задржимо. Али ово питање није питање само наше школе, само наше заједнице наше потребе за једним новим свежијим приступом реорганизовању наших универзитета. То је питање актуелно широм света, и свака га заједница решава према својим историјским и економским захтевима; али заједничко свим заједницама, свим народима, мора да буде вођења рачуна о овој отворености према оним дубинама одакле смо и добили дар науке, или такве установе које називамо савременим универзитетима, од чијих резултата рада зависе они суштински дарови једном народу када је у питању васпитање и његове техничке интелигенције, као и хуманистичке, а што је и основ, непотребно је то и да се каже, опстанку не само појединих друштава или народа већ светског друштва у целини.

Са ових неколико речи, као уводне напомене, осврнимо се на неке од оних дискусија у другим земљама у којима се питање универзитета стално одржава као једно, такође, од најистакнутијих, са увек новим искрслим питањима у вези сложене проблематике васпитања. Узгредно напомињемо да са ових неколико речи само у најкраће могућем облику реагујемо на неке од оних општих тенденција у оквиру којих се и поставља питање или природа организовања и рада наших универзитета, у циљу организовања нашег интелектуалног рада. Налазимо да је ова општа напомена и у оквиру теолошких погледа, неопходна, јер смо дужни да узмемо у обзир разматрање чињенице, или основу, развоја и нашег интелектуалног живота. У другим земљама, где је то више мање добро познато, или се бар то сазнање није занемарило, као код нас, иде се само даље у разгранитије усвајање овог проблема — проблема развоја, напретка универзитета; нешто што је такође од драгоценог значаја и за нас; а

посебно, циљ нам је да скренемо пажњу на неопходност присуства и хришћанске вере, или хришћана, на нашим универзитетима; да је то да пресудне важности за даљи развој света у којем смо данас, уз општи развој светског друштва, богатећи и себе и њега најблагодетнијим или најпожељнијим даровима.

На првом месту овом питању организовања или реорганизовања универзитета не можемо прићи уколико се не обратимо најновијим резултатима до којих смо дошли када је у питању и сама људска природа, њене потенцијане моћи; јер тек у светлости ових налаза, каже нам на пример познати психолог и педагог др Херберт А. Ото, из Калифорније, из једног Америчког националног центра у којем се испитују човекове способности и могућности развоја, можемо приступити и разчишћавању ових питања око организовања универзитета. На првом месту, упркос свег напретка, каже нам проф. Ото, знање које имамо о човеку веома је мало, и поред тога што данас далеко више знамо о себи него пре 50 година; али и то минимално што знамо о нама није још доведено у сагласност са хипотезом о „људским потенцијалностима као једном организованим снагом и синтетизираним елементом“. У сваком човеку постоје стваралачке способности које могу да буду развијене. Антрополози, психолози, логичари, физиолози, сада тврде да су огромне потенцијалности људског ума, управо све више сазнајемо о „огромним резервама капацитета нашег ума“. Способности наших чула, на пример, мириса, слуха, или којих других, утврђено је да могу још више да буду развијене, да још више буду пробуђене. Али, како отворити овај гигантски потенцијал? Проф. Ото поставља ово питање уз одговор, у исто време, да је пут, највероватније, овом развоју, још већем развоју наших потенцијалности или способности за љубав, за радост, за стваралаштво, за духовна искуства, кроз обнову своје околине, институционалних структура, као што су школе, управне организације, цркве итд. Сигурно да брзо осећамо сву вредност оваквог једног става као што је проф. Ота, посебно када је у питању Црква као институција, и њена улога коју има у развоју човека. Јер нам проф. Ото, на основу веома широке мреже података које има, на првом месту указује на

саопштења о важности или одлучујућој улози установа, институција, у развоју човекових способности. Научници, посебно психотераписти, који су дошли до извесних ближих сазнања о „топографији „интра-психичких снага“ човека, доста сумњају у реалност могућности да се нешто ново придода функционисању личности; методолошки остаје само функција институције у развоју или васпитању личности. Кроз „експерименталне групе“ то се већ све више потврђује:¹⁾ да просечна здрава личност само делимично користи своје способности;²⁾ да је најузбудљивији животни циљ сваког човека остварење својих способности;³⁾ да је „групна околина“ један од најбољих услова да се достигне развој; и ⁴⁾ да свака личност може постићи свој развој ако се преда, инвестира, у овај процес“.

Поново видимо да сада педагози, научници, после заиста напорног истраживања долазе до тог сазнања којег је Црква упражњавала вековима, и то сада чини; у ствари и ово „научно сазнање“, које нам сада пружају истраживачи људске природе, признајући уз сав свој напредак ипак сву тајанственост човековог бића, само у ствари потврђују учење Цркве, њено Откривење — шта то значи бити човек.

На пример, пред питањем, које се такође поставља у чему је улога сада школе — да одабира најспособније који би даље, кроз више образовање, дали највише могуће прилоге својој средини, кроз рад у институтима, у њиховој околини. Све је већи захтев за што већи приступ што већег броја оних који би се развијали на универзитетима. Да ли је у питању онда опасност да се и само „високо образовање“ доведе у питање. Сматра се да није. Више школе, универзитети, морају наставити да васпитавају у друштву оне „природне победнике“, најталентованије, али друштво мора примити на себе и васпитање оних који би иначе остали „губитак за друштво“. Друге практичне или моралне алтернативе нема, каже и уредник педагошког дела часописа »Saturday Review«; 20. XII 1969, New York. Потребна су средства за то, и која вишим школама, универзитетима, треба обезбедити.

Несумњиво да су и та средства резултат или дар науке, општег економског развоја, а метафизичка основа томе, опет, као што смо то већ напоменули, јесте таква устано-

ва, као што је Црква, која кроз свој вековни рад остварује ту потребну околинду, групу, потребну човеку за његов развој.

Несумњиво да нам се намећу ова разматрања, или она нам указују на то, као што то и чини, у оквирима свог истраживачког педагошког рада, такође, проф. Тимоти С. Хили, педагог са Њујоршког универзитета; тако сигурно можемо да закључимо, јер и економски развој друштва зависи од квалитета човека, од „врсте човека“, од васпитања, али које захтева методологију рада.

Каже нам професор Хили да има сигурно нечег мелодрамског у утврђењу да су се „хорде неписмених храниле на лажним изворима“, а онај мањи број стварних интелектуалаца да се хватао установа, примера, Оксфорда. Може да се каже да је то тужна ствар, али у другом погледу то није тачно.

О оваквом једном ставу, изражен наравно у разним другим облицима, заиста може да се чује, често. Али нас ово наводи да пре свега мислимо о још једној ствари — о тој могућности да један универзитет, као тај у Њујорку, буде отворен за све. То је нешто ново као практична могућност, и за ову развијену земљу; али то је веома стар идеал. Ради се у ствари о практичној могућности реализовања једне веома старе теоретске одредбе, о једној визији чије порекло није скорашње. Реч овде није само, мада је углавном реч и о томе, да се омогући приступ и „обојеним студентима“ на сваки универзитет, где год то желе. Озбиљније је питање, или још теже, сама практична могућност да се сви ученици средњих школа приме на студије на више образовање. Имају ли они могућност за то, у економском погледу, у погледу предходног образовања, и да ли заједница то може да материјално издржи. Практично то још нигде у свету није могуће. Због тога се увек постављало питање одабирања најталентованијих, а што је и питање избора, или саме методологије тог избора. Разни проблеми ту искрсавају. Проф. Хили нам указује на њих. На пример, ова „отвореност за све“ може у неком погледу да потисне рад оних најталентованијих, а затим и да приморава универзитет да спушта ниво своје наставе на просечне или испод просечних. Међутим, остаје се при томе — отворен приступ. То је једна одлука за коју се с правом каже, баш

у вези универзитета у Њујорку, и то „без претеривања, да се тако нешто од значаја у вези програма вишег образовања не може поновити“. Јер и поред тога што то ствара низ проблема, и већ се праве детаљни планови, практично, како да се ствар изведе, да најталентованији добију најталентованије професоре, а како опет да се изврши класификација рада са свима а што не би имало рђавих последица на успех у вишем образовању, односно највише могућем. Остаје се при овој одлуци, и према њој ће се практично поступити одмах почетком ове нове школске године 1970., јер друге „моралне алтернативе нема“. У суштини ово је једна од највиших обавеза друштва. Овај педагог подвлачи да је ретко људско биће које већ у 16 години треба да буде остављено, или отписано, од даљег старања око његовог васпитања; јер се мора водити рачуна о томе да већем делу подручја човековог талента или способности не можемо доспети преко наших тестова и испитивања. Сматрамо онда да је најбоље да се неко испита, закључила је једна комисија која је разматрала ово питање, ако му се дозволи упис на универзитет и ту у току рада да се оцене његове способности. Сваком треба дати прилику. То је јефтине. Мања би то била општа друштвена штета, јер се многи таленти крију, које тек школа а затим више образовање треба да развије. Потребно је уложити напор масовног примања на васпитање; јер је за једну заједницу и њен развој већи губитак ако се неко унапред оцењује са закључком да није „универзитетски материјал“.

Закључило се да је одлука „отворен приступ“ према томе сама по себи једна добра ствар, без обзира како се разуме, јер је то „идеја за коју је време сазрело“, како то напомиње у овом свом излагању проф. Хили. Само проблеми су, напомиње нам такође, велики. Ови нови млади људи који ће се појавити на факултетима, у једном погледу донеће низ великих и неудобних проблема; али донеће нам и велике дарове, не само својим друговима, затим професорима, већ на првом месту самој својој заједници; јер ће међу њима бити велики број са потпуно другим погледима и визијама; „Обојени студенти“, знамо, увек имају друге врсте погледа на низ проблема од „белих“. Али, ови различити погледи

биће подстрек социолозима, и историчарима, да добу до нових сагледања о узроцима ових разлика; тако да баш ова различитост, различитост погледа, јесте један од највећих дарова који се може примити, јер нам то може помоћи да сагледамо себе на један нов начин. У ствари, све докле док постоји, како каже овај професор Њујоршког универзитета, неко друго гледиште, друга визија, а ми то не уносимо у своје сагледање ствари, ми смо сиромашнији. Различити погледи су дар за „обнову имагинације“, подвлачи овај педагог, а то је нешто што ништа није мање по вредности, или реалније, од оног традиционалног подручја „хуманитатиса“; у ствари тек се „хуманизам“ кроз различитост погледа и развија, богати. Без ових различитих ставова, различитости вопште, разних и отуђења, једном речју „погледа других“, или и самих неуспеха, покушаних захвата, да ли бисмо, пита се овај педагог, могли да замислимо рад великих песника, уметника, разних других стваралаца и занимања. Сетимо се Шекспира.

Овде није реч о оним различитим погледима око саме власти, површних политичких ставова, који не долазе из оних дубина сазнања људске природе и њених потреба; већ баш о различитости погледа који нам долазе из истраживачких подухвата самог размишљања о животу, о његовим метафизичким коренима и дубинама, одакле стварно ствараштво и долази. Можемо да ово закључимо из оваквог једног става једног познатог педагога.

Он нам исто тако скреће пажњу и на још један велики дар који би нам донели нови студенти. Тај дар би био у томе што би био подстрек и ефикаснијем испитивању облика и структуре и самог вишег васпитања, у оквиру рада универзитета, највиших научних установа; јер све што смо до сада знали, а што смо добили од „белих студентских група“ не значи да је довољно; јер, осећамо да смо скучени, сувише везани за своје сопствене облике. Али, ми бисмо могли ово да уопштимо, овај став овог педагога, да се мора да односи и на све оне друге разлике, нарочито у оним земљама где су извесне „идејне или идеолошке разлике“ такође оштре, уколико не и оштрије од самих „расних проблема“, а нарочито када су у питању религиозна опредељења, вероисповести.

У сваком случају овакво једно разматрање ствари од огромног је значаја, и посебно да нам долази од једног педагога. Треба да се, такође, онда осврнемо и на његов став у погледу коментара познатог, већ и питираног од наше стране, филозофа Вајтхеда, на „ону другоразредну ученост“, што је за овог филозофа и „тајна медиокритета“, тајна оног скромног знања, питомог, на свој начин, никад довољно развијеног да би „било нападнуто чињеницама“, али то и такво „другоразредно знање“ може да буде, подвлачи проф. Хили, такође, „кључ за напад“ на целокупну замисао вишег образовања, да будемо подстакнути у тражењу бољег облика, заиста вишег образовања. Јер морамо да имамо на уму „да библиотеке и школски програми преносе знање, што чинимо и ми као учитељи, ... али, није ли наш главни задатак као учитеља да обнављамо наше знање уз тај ученички жар за животом и да га усклађујемо, имагинацију ученика, самим нашим животним искуством“.

Проф. Хили нам напомиње и то да су универзитети у различитим временима служили својим градовима и народима на различите начине. Почели су са тим што су нам прво давали свештенике, правнике, затим бирократе, политичаре, који сада постају и професионалци; затим кад су нам давали и оне који ће бити стубови тирани а кад кад и саме револуционаре. Али:

У наше време, за највећи број наших људи, заједница тражи од универзитета богатији дар од самог знања. Заједница тражи од свог универзитета наду. Јер је у питању квалитет хиљаде деце заједнице којој универзитет служи. Универзитет може да не успе у томе, може да се покаже да није способан за то. Али злочин са којим се не можемо удружити не значи да га треба покушати... а затим ту је и још једно велико питање, а то је само јединство заједнице. Јер универзитет заиста може изменити изглед улица. Живот и смрт су на улицама на којим се и сви сукоби одигравају, на којим обојени су срећу беле, сиромашни богате, на којим се и грађани и одметници морају да боре за средства живот. У времену од неколико часова, дана, година, универзитет може ујединити све људе у миру, према једном заједничком циљу, нешто што би имали да

„деле“ као заједнички циљ док не би научили да живе један за другог, о нечем да се заједнички брину док не би научили да брину један о другом. Улица, чиста или прљава ће остати, али оно што је важно јесте врста људи који ће ходати тим улицама, заједно јер морају, или заједно јер тако хоће.

Са оваквом визијом једног универзитета нама није тешко да у њој распознамо једну универзалну потребу, не само када су у питању „обојени“ и „бели“ студенти, када је у питању „отвореност приступа“ за све на један универзитет; или када су у питању „богати“ и „сиромашни“, колико сви стварно имају могућност за приступ на универзитет; а исто тако када су у питању талентовани или неталентовани, они са којим треба више радити, да би могли да одговоре потребама заједнице; већ и када су у питању, као што смо видели, и могућности да сви имају и иста права на своје погледе, на различите ставове, уз добро образоване учитеље који би то усклађивали, према свом богатом искуству, ка „заједничким циљевима“; али видимо исто тако да би универзитет задовољио ову универзалну потребу, јер постоји сумња да неће бити у могућности, или неће моћи, то да учини, он се онда мора кроз оне који га воде дубље држати својих корена одакле је универзитет као установа и произишао. Јер ова визија, према којој је задатак универзитета у нечем далеко вишем од само стицања знања, јесте визија коју у људску историју уноси учење Цркве — лако осећамо колико је доследно овај циљ и циљ ради којег и Црква предузима свој посао у унапређењу човека, и кроз тај рад постаје и универзитет.

Када данас говоримо о могућности да универзитет буде отворен за све, када се мање више доста и практично широм света ова идеја и реализује, мада је далеко од тога да смо сасвим пришли остварењу ове замисли или визије, ипак, овде онде, видимо да се већ прилази овој реализацији, онда се морамо да сетимо и тога да ту могућност и имамо кроз развој универзитета, на основу визија оних који су и почели са тим сновима што ширег и што вишег образовања свих људи. Али, практично средства су за то увек била недовољна као и данас. Али је напредак учи-

њен. Индустриска револуција, напредак науке, све нам више и више обећава све ближи приступ јаснијем сагледавању тог момента када ће заиста сви моћи да „инвестирају себе“ за више образовање, да задовоље свој најузбудљивији сан реализације својих способности. Било је можда неправедно да је морао да буде вршен избор често не према талентима, и да је било и при томе избору, опет, неправди, како ми то кажемо, али остаје чињеница да се ишло веома брзо у овом развоју ако се упоредимо са онима који су живели пре појаве Цркве; и данашња могућност за то да кажемо да је време сазрело за ову идеју „отвореног приступа“, коју овде уопштавамо за све, не само када су у питању, обојени или бели, резултат је оних који су се васпитавали кроз учење Цркве, кроз часове веронауке, кроз библијске приче, кроз недељне и празничне посете црквама. Можемо им пребацити недоследности, али, колико ће недоследности нама пребацити они који буду долазили после нас? Због тога не можемо да мислимо да смо ми „почетак“, да је идеја „отворен приступ за све“, само наше дело. Ми живимо у историјском моменту, једној историјској синтези када смо у могућности то да објавимо, али је још далеко и у потпуности да то остваримо. Почетак је у оној „безпочетности“ појма савршенства, кроз који као појам и имамо и своју данашњу визију у чему је улога једног универзитета, смемо ли онда и да прекидамо тај „почетак“. А ми као да смо упали у један парадокс, у једном моменту нестрпљења, када смо јасније сагледали све могућности, пожурили смо да то објавимо као свој „почетак“; али да ли визије које имамо да ли смо сигурни да су коначне, да ли све знамо шта хоћемо и шта можемо? Из искуства лако запажамо да ћемо врло брзо исцрпсти своје садашње визије уколико се одвојимо од свих основа, од дубина, јер само кроз ту везаност за ону веру са којом смо дошли у хармонију, коначно, са хармонијом закона природе, на којој почива као „на гвозденој нужности, можемо имати наду у успуњењу задатка универзитета. Отуда неопходност јачег присуства на њима самог хришћанског духа, његове логике, његових визија.

Проф. Хили нас опомиње, узгредно, на филозофа Вајтхеда који нам каже, или саветује, да се васпитавамо тако да би смо били у могућности бар оваких педесет година да мењамо своје симболе, иначе смо осуђени на пропаст. Колико је ово тачно? Има ту истине, у смислу, ако пођемо од тога да су симболи безбројни, да их има различитих, као што су и људске визије различите, јер се на разним крајевима света различито мисли, било због историјских или којих других услова, географских. Међутим, то би значило да смо сада опет пред задатком да мењамо поново и ове своје нове симболе; као што покушавамо да са тим истим симболима заменимо и оне са којим смо се до сада развијали. Видели смо опет, и због тога смо се и нарочито осврнули, у почетку ових напомена истакнутих педагога, на запажање филозофа Вајтхеда да је наука, та коју имамо и са којом сада мењамо свет, ствар хришћанског веровања и његових симбола. Данашњи нам напредак и психологије, напредак који сам филозоф Вајтхед није стигао ни да размотри, јер је највећи његов део дошао после његове смрти, даје могућност да сигурније сагледамо извесне аспекте рада нашег ума и да запазимо извесне непроменљиве елементе у човековом психичком животу; ти непроменљиви елементи онда изискују и исту мисао, исту потребу или исту веру. То је вера, каже нам Вајтхед, да то поновимо још једном, да „испред нашег универзитета стоји естетска хармонија као један живи идеал који даје облик општем стању ствари и води га финијим и бољим резултатима“, једна вера која је, према овом филозофу, нашла своје највише симболе у хришћанству; због тога сав наш напредак, све нове симболе које стварамо, да би се кроз развој и мењање брже кретали напред, ипак треба да саглашавамо са хришћанским симболима, а не да устајемо на њих. У томе је онда и трајност једног рада и напретка, јер и Вајтхед инсистира веома много на искуству. Ово усклађивање је не само могуће, већ, видели смо, и сасвим потребно; јер, уколико већ постоји мишљење другог, различитог, да поновимо мисао проф. Хилиа, а ми то не уносимо у своје гледање на ствари, ми смо сиромашнији; заиста, без обзира у каквом дијалектичком односу; а по-

• себно ако се ради о питању „квалитета хиљаде и хиљаде деце“; ту се онда ради према највишем појму добра и савршенства, а пут томе није кроз једнообразност гледишта, ту је у питању имагинација, и онда, заиста, сетимо се тога, да ли смо имали и једног великог песника, великог уметника, без визија оне имагинације до које се долази преко библијских слика, односно васпитања. Морамо да пазимо на то да универзитет може и да не успе! Морамо да пазимо и на то да није циљ универзитета да нам само преноси знање, или да само на њему стичемо знање! Реч је, видели смо, о нечем вишем! Питање је о врсти људи који ће ходати улицама које ћемо можда и држати чисте! А то је и садржај милиона и милиона беседа које се дневно држе по свим храмовима у којима се проповеда Јеванђеље, кроз које се указује на хришћанске симболе. Може неко рећи — али то није успело! Међутим, видели смо, имплицитно, где је корен тој нашој визији — отвореном приступу за све на право највишег образовања. Ми данас диску-

тујемо о својим краткорочним и дугорочним плановима, не распознајемо ли у овоме испуњење једног од највећих, дугорочних, планова, активније реализовање једне од најузвишенијих визија које усмеравамо према задатку усавршавања, којег следујемо, свесно или несвесно, али га сигурно следујемо. У испуњењу тог задатка, свесно или несвесно, мењамо своје облике рада, и своје симболе, теорије, хипотезе, истраживања, али остаје нешто као основно, та потреба да се крећемо, да она има корен, да је њен Почетак у појму Безплочетног савршенства, нешто што има и свој трајан Симбол, непроменљив, учење Цркве, као што су непроменљиви и извесни наши језични закони, или закони природе, јер један ослонац, једна „гвоздена нужност“, условљује да се и живот креће, у току кретања и постављамо и питање „врста човека“ а што значи и његове слободе рада, као и то да разматрамо и гледиште другог, да га уноси у своје, да се богати ради заједничког стицања богатства.